

Joan Vernet i Ginés (1923-2011). In memoriam*

Joan Vernet i Ginés, nascut a Barcelona l'any 1923, hi morí el 23 de juliol de 2011. Doctor en filosofia i lletres (Madrid, 1948), va ser catedràtic de la Universitat de Barcelona des de l'any 1954 i emèrit des de la seva jubilació, el 1988. Ha estat membre de número de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1959), de l'Académie Internationale d'Histoire des Sciences de París (1960), del Consell Científic del CSIC (1978), de l'Institut d'Estudis Catalans (1978), de la Real Academia de la Historia (1981), de la Royal Asiatic Society de Londres (1986), de la Société Asiatique de París (1991) i corresponent de l'Academia de Ciencias de Madrid (1981), de la de Bagdad (1985), de la de Barcelona (1986) i de la d'Estudis Islàmics d'Amman (1991). Fou també el primer titular de la càtedra de l'Institut du Monde Arabe de París (1990), inaugurà el cicle de conferències de la gran mesquita d'aquesta ciutat (1990-1991) i va ser president del Fifth Internacional Symposium of History of Arabic Science celebrat el 1992.

Va merèixer diverses distincions, com la Placa d'Honor del Govern d'Andorra (1985), la medalla Monturiol (1985), la George Sarton (Estats Units, 1991), el premi Menéndez Pidal (1993), la medalla Alexandre Koyré (França, 1995) juntament amb tots els integrants de l'Institut Millàs Vallicrosa de la Universitat de Barcelona, el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca (1999), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2002) i el Premi Sharjah de Cultura Àrab (2004).

Relatat aquest seguit d'honors i de premis (possiblement i lamentable no exhaustiu), vull destacar per damunt de tot l'empremta d'excel·lència que ha deixat i que els qui l'hem conegut podem constatar: amb una intel·ligència privilegiada i un fi sentit de l'humor ens va transmetre la inquietud pel saber en les més variades vessants. Però no solament es va preocupar pels coneixements i per fer-nos-hi aficionar, sinó que sempre va estar amatent als problemes de la nostra vida personal. No sé si tots haurem sabut respondre a la seva generositat...

Pel que fa a la seva producció científica, assenyalo que, quan feia vint-i-cinc anys de la seva docència, un grup de deixebles li vam oferir, sota el títol *Estudios sobre historia de la ciencia medieval* (1979), un volum en el qual es reimprimien articles seus dispersos en revistes erudites i deu anys més tard vam repetir amb un segon recull titulat *De 'Abd al-Rahmân I a Isabel II*, en ocasió del seu seixanta-cinquè aniversari. En el primer volum, vam distribuir les

seves publicacions segons els apartats Generalitats, Matemàtica, Astronomia i Astrologia, Nàutica i Vària i, en el segon, els temes s'agrupaven en Alcorànica, Onomàstica, Ciència, Tecnologia i Medicina i Literatura i Història. Aquesta doble relació pot donar una idea —però només una idea— de la gran quantitat de coneixements que Vernet posseïa i de com els va plasmar en les més diverses publicacions. El més d'un miler de pàgines que constitueixen ambdós reculls suara esmentats només representen una petita part de tota la seva obra: si no m'erro, és autor d'una trentena de llibres i de més de tres-cents articles.

La veritat és que Vernet és reconegut internacionalment com a historiador de la ciència, com la segona baula d'una escola iniciada per Millàs i Vallicrosa i després continuada per Juli Samsó i altres professors de la Universitat de Barcelona. En aquest camp, crec que és obligat mencionar la seva obra *La cultura hispano-àrab en Oriente y Occidente* (1978), bàsica per a conèixer la ciència àrab i, sobretot, la seva vessant andalusina. Ha estat traduïda reeixidament al francès (1985), a l'alemany (1984), al polonès (2007) i a l'àrab (1997) i ha anat canviant de títol fins que, en les seves reedicions (1999 i 2006), ha quedat com *Lo que Europa debe al Islam de España*.

En el seu llibre *Astrología y astronomía en el Renacimiento. La revolución copernicana* (1974 i 2000), Vernet estudia l'obra capital de Copèrnic, una de les figures més rellevants de la història de la humanitat, i analitza i demostra el lligam existent entre la seva teoria heliocèntrica i la tradició cosmològica araboislàmica, sobretot la representada pels cordovesos Averrois i Azarquiel. Destaca també la seva *Historia de la ciencia española* (1975), que sorprengué pel fet que només dedica trenta-tres pàgines a l'època medieval —de la qual era especialista—, al costat de les dues-centes en què s'ocupa del període comprès des del Renaixement fins al segle XIX i on es mostrà gran coneixedor de l'evolució científica hispànica durant el regnat d'Isabel II.

I per acabar, en aquest punt, però *last but not least*, menciono la seva direcció, juntament amb Ramon Parés, del primer volum de l'obra col·lectiva *La ciencia en la historia dels Països Catalans. I. Dels àrabs al Renaixement* (2004), Premi Crítica Serra d'Or de Recerca en Altres Ciències l'any següent. S'hi analitza la influència dels científics àrabs en el futur desenvolupament de la ciència i de la tècnica. Cal dir clarament que, des de la seva publicació, ha quedat fora de dubte la tesi anunciada per Millàs i Vallicrosa, ja als anys trenta, segons la qual Catalunya va ser la porta d'entrada de la ciència àrab a Europa. Al seu torn, la desmitificació de la influència de l'anomenada escola de traductors de Toledo ha quedat palesa a favor de la

* **Dolors Bramon i Planas**, membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i professora titular del Departament de Filologia Semítica de la Universitat de Barcelona.
E-mail: bramon@ub.edu

importància dels traductors de la vall de l'Ebre que van treballar a la primera meitat del segle XII.

Passo a glossar tot seguit una altra de les importants activitats portades a terme per l'erudit Joan Vernet: la del seu treball en l'àmbit de la literatura. Pionera va ser la seva *Literatura àrabe* (1966 i 2002), excel·lent manual i síntesi utilíssima no solament per als estudiants. Comprèn totes les èpoques i inclou, amb molt d'encert, l'estudi de la producció aljamiada, és a dir, l'escripta en llengua castellana però en caràcters àrabs i/o hebreus, tot resseguint, a més, les seves influències en les literatures hispàniques.

Molt coneguda ha estat la seva dedicació a *Les mil i una nits*. Vernet en publicà la primera traducció castellana directament de l'àrab en tres volums (1964-1967) a partir de l'edició cairota del 1906, mentre en prologava una altra publicada amb il·lustracions d'Olga Sacharoff i de Grau-Sala (1965) feta per J. A. Gutiérrez Larraya i Leonor Martínez Martín. Em complau mencionar aquí l'esposa de Vernet, també gran arabista i mestra reconeguda pels qui hem tingut la sort de comptar-la entre els professors de la Universitat de Barcelona. Si he parlat de la dedicació de Vernet a aquesta obra —tan famosa al món occidental com depreciada entre els àrabs— és perquè ja va ser el tema del seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres i perquè en diverses ocasions n'ha publicat seleccions de contes, així com també la sèrie de Sindbad (1987).

I arribats aquí, crec que és bo recordar el fet que vivíem llavors sota un règim dictatorial en què imperava la censura. La publicació sencera de la seva traducció va ser possible gràcies als bons oficis del doctor Riquer i de l'editor Lara, que, a més, regalà a Vernet les galerades amb els talls que s'hi volien fer. Més tard, Vernet ho tractà convenientment i amb una bona dosi d'ironia en la seva col·laboració a l'homenatge al col·lega Basilio Losada (2000).

També en el camp de la història política i social Vernet seguí les passes marcades pel mestre Millàs. Juntament amb altres membres de la Secció Històrico-Arqueològica d'aquest Institut contribuí a fixar la data —any 1988— de commemoració del mil·lenari de la independència de Catalunya. Tanmateix no s'estigué de subratllar que els primers a reconèixer la seva sobirania foren les autoritats de la Còrdova califal, que en temps del comte Sunyer (911-942) ja no consideraven necessària l'anuència carolíngia i era amb Barcelona amb qui tractaven els assumptes del moment.

Si bé no podem comptar amb una publicació específica sobre història andalusina o de l'islam, són diversos els treballs que dedicà al seu estudi i, sobretot, a esclarir, gràcies a les cròniques àrabs, diversos episodis del passat de Catalunya que ignorariem sense la seva sagacitat: ultra l'origen del tresor del monestir d'Ovarra, ja anotat per Abadal en

la seva obra pòstuma i confirmat per un text d'al-'Udrî, Vernet descobrí, a partir d'un vers del poeta àulic d'Almanson, que el senyor de la taifa de Saragossa havia estat el promotor del matrimoni entre Berenguer Ramon I, el Corbat, fill i successor de Ramon Borrell de Barcelona, i Sança, filla de Sanç Garcia I de Castella, i fins i tot els seus motius, que no eren altres que els de frenar l'amença expansionista navarresa.

He de parlar, evidentment, d'una altra faceta de Vernet que també li ha valgut el reconeixement internacional: la de la seva especialització en l'estudi de l'islam i del llibre sagrat dels musulmans. La seva traducció de l'àrab al castellà, publicada l'any 1953, va ser la primera de les contemporànies. Fou seguida per una altra, onze anys més tard, que no solament ha estat repetidament reeditada en tota mena de formats, sinó que encara avui és utilitzada per molts musulmans, en edició bilingüe i sense data, i que distribueix la Maison des Sciences Religieuses de París.

Completa, clarificadora i erudita és, al seu torn, la llarga introducció a aquesta obra i cal dir en aquest respecte que no agradà a alguns musulmans, fet que palesa els molts problemes d'interpretació d'un text que es considera revelat. Importants han estat també els seus estudis sobre el profeta i el naixement de l'islam, entre els quals cito, per exemple, l'obra *Mahoma (Muhammad)* (1987), que va molt més enllà d'una simple biografia, i *Los orígenes del islam* (1990), traduït i editat també al Brasil (2004).

Per acabar i com a mostra de la merescuda fama del Vernet islamòleg, em permeto referir-me aquí a la ressenya —elogiosa— que va dedicar a la traducció catalana de l'Alcorà feta per Epalza, també deixeble seu: per si algú s'estranyava que s'haguera pogut llegir tan ràpidament les 1.272 pàgines que configuren aquesta traducció i els cinc apèndixs que l'acompanyen (2001), explicà que per valorar-la li era suficient veure com havien estat resolts alguns dels passatges que sabia per experiència que tenen unes connotacions lingüístiques, religioses o morals d'especial dificultat. N'havia tingut prou, per exemple, amb l'aleia anomenada «El Tron» (2:255/256), que diu: «Déu! No hi ha més déu que Ell! És el Vivent! Ell és el Ferm! És Subsistent, tot ho sustenta! No li agafa somnolència, mai no té son. Ell posseeix tot el que hi ha a dalt del cel i de la terra. Qui pot intercedir, ser mediador, tenir influència, en la Seva presència, sobre el que és Seu, si Ell no dóna prèviament la seva anuència, el Seu permís, la Seva ajuda? [...] El Seu tron suprem té l'extensió de tots els cels i de tota la terra. Conservar-los res no li costa. Ell és l'Altíssim. Ell és l'Immens.»

Un dia va dir que volia que aquest fos el seu epitafi.

Descansi en pau.